

RECENZE

Ad maiorem Iosephi Vintr gloriam aneb *Jesuitica* k narozeninám významného bohemisty

Gertraude Zand — Stefan M. Newerkla (edd.): *Jezuitská kultura v českých zemích = Jesuitische Kultur in den böhmischen Ländern*. Brno, Host 2018. 470 stran.

Josef Vintř je významný bohemista, žijící od roku 1968 ve Vídni, kde po mnoho let působil jako profesor bohemistiky a sorabistiky na Ústavu slavistiky vídeňské univerzity. Zabýval se především vývojem češtiny i dalších západoslovanských jazyků, starší českou literaturou, českými překlady Bible a českou gramatografií, ale také rukopisy a starými tisky v rakouských knihovnách, dějinami bohemistiky a slavistiky v Rakousku a dalšími tématy. Roku 2018 vyšla pod vedením editorů Gertraude Zandové a Stefana Michaela Newerkly recenzovaná kolektivní publikace, „dárek věnovaný s úctou a vděčností Josefu Vintřovi [...] k jeho osmdesátým narozeninám“ (s. 9).

Kniha obsahuje studie v češtině a v němčině, vždy opatřené resumé v druhém z těchto jazyků, než kterým je psána, a v angličtině. První z celkových 19 studií (tituly některých z nich zde uvádím ve zkrácené podobě), „Jezuité a jednota bratrská po šmalkaldské válce (případ Jana Augusty a Jakuba Bílka)“ z pera **Mirka Čejky**, je jako jediná z celé knihy věnovaná tématu z doby předbělohorské, dokonce časově částečně předchází příchodu jezuitů do českých zemí. S využitím Čejkou editovaného hlavního pramene, *Historie pravdivé o některých zvláštních věcech [...] při Jednotě bratrské stalých*, pojednává o dočasném pobytu bratrského biskupa Jana Augusty, od roku 1548 vězněného na Křivoklátě, v roce 1561 v Klementinu, ale také o situaci a aktivitách pražských jezuitů v počátcích jejich činnosti v českých zemích. Následující studii věnovala **Alena A. Fidlerová** významné sféře činnosti jezuitů — překladatelství, a sice na příkladu recepce díla španělského jezuita rakouského původu Juana Eusebia Nieremberga, jehož osobnost tímto také čtenářům představuje. Dokládá, že recepce tohoto autora nebyla omezena jen na prostředí samotného řádu, ale cílila na všechny vrstvy společnosti. Kromě latinských vydání uvádí české překlady a adaptace a jeden německý překlad vydaný v českých zemích a další čtyři překlady rukopisné; navíc se pokouší o identifikaci jednoho z překladatelů. V příspěvku „Sláva české hagiografie“ se **Marie Škarpová** věnovala textu Jana Tannera *Trophaea sancti Wenceslai* a jeho české verzi od Felixe Kad-

linského. U obou učenců, spojovaných především s jedním žánrem, v jejich případě historiografií, resp. poezií a jejími překlady, se tak snaží představit méně známou oblast jejich tvorby.

Po těchto studiích na navzájem odlišná témata následuje trojice studií věnovaných všestranně a i z tohoto důvodu takřka neopominutelné osobnosti jezuitské vědy a slovesného umění Bohuslavu Balbínovi, od jehož úmrtí uplynulo v době vydání sborníku 330 let. První z nich, „Bohuslav Balbín a jeho výklady vlastních jmen“ od **Jany Pleskalové** a **Jarmily Vojtové**, je založena na materiálu obsaženém v prvních třech knihách jeho *Miscellaneí*, tedy těch, které byly (částečně nebo v úplnosti) vydány v překladu do češtiny. Vycházejí přitom z toho, že „je zřejmé, že se Balbín o vlastní výklad propíří nepokoušel“, byť se od svých zdrojů „ve výběru konkrétních výkladů a v přístupu k mnohým z nich [...] zřetelně odlišuje“ (s. 126), a docházejí k závěru, že při výkladu jmen byl Balbín kritičtější než jeho zdroje.

Naproti tomu studie **Tatány Vykypělové** „Bibliografická poznámka ke spisu Diva Turzanensis Bohuslava Balbína“, zpřesňuje a doplňuje známé skutečnosti o genezi tohoto Balbínova spisu vydaného roku 1658. Autorka porovnává známé tištěné exempláře Balbínova spisu jednak s jeho zachovaným rukopisem, jednak navzájem. Potvrzuje tak zjištění Josefa Hejnice, že ještě v průběhu tisku docházelo k úpravám, ale část textu vyšla v původní podobě; rovněž vysvětluje existenci exempláře s vrocením 1666, jež označuje jako tzv. obálkové vydání. S další studií od **Michaely Soleiman pour Hasemi**, věnované recepci Balbínovy *Obrany*, se poprvé dostáváme přes hranici 17. a 18. věku. Autorka se zde soustředí jednak na samotného Balbína, který tento svůj text sám citoval již ve svých *Miscellaneích*, a dále především na spis Jana Jiřího Středovského *Mercurius Moraviae memorabilium* (1705).

Období konce 17. a počátku 18. století neopouští další trojice studií, věnovaná *Bibli svatováclavské* (1677–1715). Zahajuje ji nejvíce lingvisticky zaměřená studie z celého sborníku z pera **Roberta Dittmanna** „Jazyk překladu velkých proroků v prvním vydání Bible svatováclavské“. Zde podává jazykovou charakteristiku v oblasti pravopisu, hláskosloví, tvarosloví i skladbě a sleduje změny oproti *Bibli kralické*. Na tuto studii v jistém ohledu navazuje studie **Pavla Koska** a **Radka Čecha** „Stylové aspekty Bible svatováclavské — kvantitativní analýza“. Právě pomocí kvantitativních metod zkoumají textové vazby mezi vybranými biblickými knihami a jejich komentáři, záměrně vybranými tak, aby pocházely od různých zpracovatelů, kteří se na *Bibli svatováclavské* během let podíleli. Výsledky poté prezentují pomocí dendrogramů, znázorňujících vzdálenosti mezi zkoumanými texty. Vysledované rozdíly mezi jednotlivými knihami potom autoři interpretují jako rozdíly v žánru jednotlivých biblických knih a jako autorské rozdíly v případě komentářů. Zde se jim takto podařilo upřesnit autorské podíly jednotlivých zpracovatelů. Přínos studie však spočívá také v oblasti metodické a ukazuje na možnosti i limity nové metody pro

zkoumání stylistických, textologických či právě autorských aspektů. V poslední „biblické“ studii ve sborníku se její autorka **Milada Homolková** zabývá listem svatého Jeronýma knězi Paulinovi a porovnává jeho překlad v *Bibli svatozáclavské* s několika staršími, které (jak autorčin výzkum potvrdil) posloužily jako jeho východisko; velký vliv spatřuje zejména v případě *Bible talmberské*.

Následující kapitoly jsou poněkud obecnějšího rázu. **Jan Malura** věnoval svoji studii otázce vizualizace a senzualismu, tedy rysů dosti charakteristických pro barokní literaturu vůbec, na příkladu jezuitské meditativní prózy, zde konkrétně spisů *Uzda duchovní* Vojtěcha Martinida a *Chot' Kristova* a *Christoslaus aneb Život Kristoslava knížete* Matěje Viera z poslední třetiny 17. století. **Marie Janečková** se poté zabývá barokním kazatelstvím a vlivem konceptualismu na ně. V této souvislosti věnuje pozornost také učebnicím rétoriky a fenoménu nové literární estetiky. Poté pojednává o vybraných představitelích konceptuálního kazatelství v českých zemích.

Významným oborem působnosti jezuitů, divadlem, se zabývá ve své studii „Der verlorene Sohn in jesuitischen Schultheaterstück“ **Magdaléna Jacková**. Autorka pojednává o podobnosti o marnotratném synovi na příkladu čtyř dramatických zpracování. S jejich využitím sleduje proměny dramatu po různých stránkách a dokumentuje tak posun od dramatu humanistického k baroknímu. Další oblasti písemné produkce, jež byla v prostředí jezuitského řádu velmi rozvinuta, historiografii, se následně věnuje **Kateřina Bobková-Valentová**, konkrétně narativním pramenům k dějinám koleje ve Znojmě, především spisu *Historia collegii Znoymensis* vedenému v letech 1684–1799, tedy i v letech po zrušení řádu. Především úspěšná identifikace jednotlivých autorských podílů alespoň s vysokým stupněm pravděpodobnosti je velkým přínosem studie.

Následující tři kapitoly jsou zaměřeny již na druhou polovinu 18. století a do zvolených témat tedy zasáhlo zrušení jezuitů roku 1773. Ediční příspěvek **Václava Petrboha** zpřístupňuje a krátkým úvodem představuje předmluvu Stanislava Vydry k jeho *Svazku kázání svátečních*. **Stefan Michael Newerkl** svoji studii „Der jesuitische Anteil am Wiener Beitrag zu den Anfängen der tschechischen nationalen Erneuerung“ navazuje na práci o Josefu Valentinu Zlobickém a vídeňském podílu na počátcích českého národního obrození, již Josef Vintř roku 2004 spoluvydal s Janou Pleskalovou. Formou biografii představuje činnost osmi jezuitů vyučujících v období 1759–1773 češtinu na vídeňském Collegiu Theresianu. **Tilman Berger** se poté ve své studii „Karel Chocenský und die Jesuiten“ zabývá otázkou úlohy jezuitů v životě tohoto významného, ač dnes pozapomenutého chrudimského primátora. Věnuje se tedy především učitelům a dalším členům řádu, s nimiž byl v kontaktu za studii na jezuitském gymnáziu i po jejich ukončení a jež zmiňuje ve své autobiografii, ale také Chocenského přepisem do graduálu z roku 1570 o tom, že z něj jezuitští misionáři vytrhali desítky listů, považovaných za závadné.

Poslední tři studie jsou věnovány recepci činnosti jezuitů moderním uměním. **Dalibor Tureček** přispěl studií „Střípek z křivého zrcadla: obraz jezuitů v české poesii v letech 1870–1920“, částečně však zpracovávající již tvorbu Karla Havlíčka Borovského a šedesátá léta. **Gertraude Zandová** se zabývá známým románem Jiřího Šotoly *Tovaryšstvo Ježíšovo*, a to jednak z hlediska projekce témat aktuálních v době vzniku románu, jednak po stránce literární fikce. Sborník uzavírá krátká studie **Jiřího Holého** věnovaná filmu Martina Scorseseho *Mlčení*.

Je třeba zdůraznit, že knize není vlastní tematická rozrůzněnost jednotlivých příspěvků, jaká nebývá u gratulačních sborníků vzácností. Sborník věnovaný Josefu Vintrovi díky tomu působí velmi sevřeným dojmem a jeho podoba je bližší kolektivní monografii, než bývá u tohoto typu publikací běžné. Sborník je dalším z cenných *jesuitic*, jednotlivé studie přinášejí řadu důležitých poznatků i představují nové metodologické přístupy. Především laické veřejnosti sborník jako celek může poskytnout komplexní obraz nejen o literární činnosti příslušníků řádu, ale také o proměnách hodnocení působení řádu.

Naopak by bylo možné editorům vytykat, že nezařadili *laudatio* a jubilantovu bibliografii, které v gratulačním sborníku obvykle nechybí. Je proto dobře, že hned několik příspěvateľů (a nejedná se jen o příspěvatele autory studií věnovaných *Biblii svatováclavské*, jež jsou svým tématem Vintrovu odbornému zaměření nejbližší) jej vzpomenulo v úvodu či závěru své studie. Co se redakční stránky týče, v knize jsem objevil pouze minimum přehlédnutí (веду jedině, autorem knihy *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích* není Vladimír, ale Jiří Mikulec, s. 254 a 271). V neposlední řadě je třeba ocenit krásnou obálku, již byla kniha opatřena.

Ondřej Podavka

Časopisy a moderna

Marek Nekula (ed.): *Zeitschriften als Knotenpunkte der Modernen/n. Prag — Brunn — Wien*, Heidelberg, Universitätsverlag WINTER 2019. 222 stran.

Zborník Časopisy ako uzly modern/y prezentuje výber príspevkov zo sympózia, ktoré sa konalo pod rovnakým názvom v roku 2017 v Regensburgu. Sympóziu sa konalo v rámci podujatí výskumného združenia „Grenze/n in nationalen und transnationalen Erinnerungskulturen“ („Hranica/e v národnej a transnárodnej kultúre pamäti“). Publikácia sa zameriava na analýzu modernistických časopisov v strednej Európe v období od konca 19. storočia až po medzivojnové obdobie 20. storočia, zachytáva teda vývoj moderny z pohľadu